

KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Az intenzív jelenlét könyve

Szokolczay Lajos az erősen beszűkült, fantáziátlanul egysíkú és már-már személyiség-sorvasztó pályamodellek uralgása idején hihetetlenül sokirányú érdeklődésével, unikumszámba menő, tanulhatatlan talentumaival, irigylésre méltóan komplex érzékenységgel és sokféle affinitást ötvöző integratív szemléletmódjával összetevészetlenül egyéni és példaszzerűen eredeti irodalom- és művészetkritikusnak, afféle reneszánsz típusú személyiségnek számít. Lett légyen szó az esztétikai létforma legkülönbözőbb válfajairól, Szokolczay Lajos a zene, a képzőművészet, a színház és irodalom területén egyaránt otthonosan mozog, s ráadásul mindegyiket szeretetteljes elmélyültséggel és magas színvonalon műveli.

A dolgozószoba és a munkahely állandóságához szokott, kevésbé mobilis ember talán csodálja, de aligha érti, hogy miféle logisztikai bűvészműtárvány, zseniális időbeosztás és elképesztő munkabírás révén lehetséges az a páratlan élménysűrűségű létezés-technika, amely az operátortól a könyvbemutatóig, a rendhagyó irodalomórától a kerekasztalbeszélgetésig, az írótabortól a kiállítás megnyitótól, a könyvfesztiváltól a rádiós és tévés szereplésig vezet. És mivel a személyes jelenlétet, a közvetlen és intenzív kommunikációt mindennél fontosabbnak, emberileg is nélkülözhetetlennek tartja, az egyik pillanatban még Budapesten, Sopronban avagy Egerben tűnik fel, hogy kisvártatva Szabadkán, Nagyváradon, Pozsonyban, Beregszászon, Újvidéken, Kolozsváron, Kassán, Sepsiszentgyörgyön vagy éppenséggel Bukarestben gyakorolja az írástudó kultúrmisszionárius határokon átívelő és régiókat összekapcsoló mesterségét. A száguldó profeszorként elkönyvelt Szokolczaynak a szokványos szobatudósokkal szemben számos előnye van: élet- és valóságismeret, óriási nagy szív, szimultaneista látásmód, szintéziselvű szemlélet, preconcepciók nélküli, mindenféle oktalán konvenciót elutasító gondolkodói bátorság és könnyörtelen, néha már-már nyersességig menő szókimondás. Ráadásul a dsidás életörömekeket, életszépségeket sem veti meg: szereti a bort, a nőt és a nótát. Továbbá mókázásra, jóízű elcelődésre majd' mindig kapható; csilámló játékosága és kiváló humora van, ami előadói kvalitásokkal társulva nemegyszer showmaneket megszégyenítő produkciókban ölt testet. Mint például az történt 2006 júniusában Nagyváradon, a Partiumi Írótabor Góbé Csárdában összegyűlt közönsége előtt.

Szokolczay Lajos sokirányú érdeklődésének és tájékozottságának köszönhetően mindig képben van, de –

igazságkereső szenvedélye, következetes erkölcsisége és szuverén látásmódja miatt – igen gyakran ki is beszél a képből. Kibeszél a határon túli magyar irodalom számos jelensége és alakja (Wass Albert, Kannás Alajos, Székely János, Asztalos István, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella) kapcsán, de akkor is, amikor a kolozsvári Korunk kezdeményezte szavazásra a szerkesztőség által kért tíz legszebb vers helyett – tipikusan szokolczays megoldással – hatszor tízes listával rukkolt elő. (És az is jellemző, hogy igazából még ez a nagyvonalú gesztus sem nyugtatja meg.) A trendi, a divat, a kánon és a kultúrpolitikai elvárás hál' Istennek őt legkevésbé sem érdekli, megszólalásai talán épp ezért számítanak mindig érvényesnek és hitelesnek. Szokolczaynak úgyszólván majd' mindig különvéleménye van. Nála a tudományos felkészültség, az alapos és minden részletre kiterjedő életműismeret személyesség és vallomásosság, ha úgy tetszik, szeretetteljes elmélyültség és egzisztenciális érintettség nélkül vajmi keveset ér. Még esetleges, nem túl gyakori melléfogásait, vitára ingerlő meglátásait is ez az alapmotiváltság teszi izgalmassá és érdekessé.

Nagyrészt a korábbi kötetek (*Dunának, Oltnak*, 1984, *Ötágú síp*, 1989, *Kötél homokból*, 1994, *A csavargó esztétikája*, 1996, *Korfurdaló*, 1999) anyagából válogató, az irodalomtörténeti és művészetkritikai pályára egyfajta tematikus összegzéseként fölfogható, erdélyi szerzőkről szóló vaskos könyve (*Erdélyi ősz*, Argumentum, 2006) is ezt támasztja alá. A kis híján hatszáz oldalnyi kötet a mozdulatlan elkötelezettség, a szabadságszerelem által motivált értéktudatos cselekvés és a szerves építkezés igézően szép példája. A szerénységében súlyos, sokféle olvasmányélményt felidézhető emblematikus kötet cím azért is találó, mert a szerző egész pályáját meghatározó alaptörekvéseiről, értékválasztásainak titkáról, az elhívottság és elhivatottság lényegéről is sokat elárul. A teljesítmény nagyságának elismeréssel adózó, ám tőle megszokott módon játékosan és szellemesen évődő Márkus Béla, az Irodalmi Jelen 2006. októberi számában írott recenziójában „lótófutó gyarmatügyi előadó”-ként látta Szokolczayt, hozzátéve, hogy az irodalom- és művészetkritikus egy másik, minap megjelent kötetében (*Kikötő*) „végtelen vándorutak napszámosa”-ként jelöli meg önmagát. Mindkét jellemzés pontos, hiszen kimondva-kimondatlanul az egykori peregrinus ősök hagyományát követő folytonos szolgálatban, állandó készen- és útonlevésben, a talentumokkal való sáfárkodás közösségnek s szülőföldnek elkötelezett moráljában mutatja föl az életforma lényegét. Ami egyébiránt Papp Ágnes Klára recenziójában (Kortárs, 2007/2.) „korszerű konzervativizmus”-ként szerepel.

Nehéz nem észrevenni, hogy amikor tárgyhöz közel hajolván Szokolczay Lajos példának okáért Kós Károly portréját megrajzolja, akkor akarva-akaratlan voltaképpen saját hitvallását is kinyilvánítja. Az értekezésben ilyesféle tételmondatokat illetve, végkövetkeztetéseket olvashatunk: „...cél és rendeltetés nélkül művészet nincsen, vagyis az alkotó sosem tévesztheti szem elől a hasznosságát.”, „A megszállott, a lehetetlent nem ismerő, a szülőföld védelméért és szabadságáért, ha kell, életét is áldozó ember bolondsága ez. Mentése az értéknek, védelme a jónak”, „Mindenki kiemelkedhet a tömegből, ha tehetsége akarattal és elhivatottságérzéssel párosul”, „Ha tiszta hang kell, mindig megtaláltatik a tiszta toll is”, „...az író ha erkölcsös, nem lehet csupán kívülálló szemlélődő”. Hasonló szakszerűséggel, konfesszionális mélységgel és kendőzetlen őszinteséggel beszél más szerzők (Asztalos István, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Sütő András, Székely János, Szilágyi Domokos és Kányádi Sándor) bemutatásakor is.

Nem éréktelen megjegyezni, hogy a kötetbeli szerzők szinte hiánytalanul jelen vannak Kányádi Sándor költészetében is. A *Kós Károly arcképe alá* a reneszánsz típusú ezermestert, a *T. Á. sírjára* a műfajokat univerzálisan megújító, mindmáig nagyhatású „székely Homéroszt”, a *Nagycsütörtökön* a poeta angelicus Dsida Jenőt idézi, az *Asztalos István balladája* a „szivárványos mesélőkedvű” prózáírót, az *Egy csokor orgona mellé*, valamint *A krónikás ének (Jékely Zoltánnak-odaáttra)* „Erdély álomittas lovagját”, az *In memoriam Szilágyi Domokos*, illetve a *Hétlábú bogár* „a végtelennel játszó véges” tragikus sorsú poétáját, a *Páskándi Géza* az avantgárd és az abszurd felé egyaránt nyitott nyelvi és erkölcsi fenomént varázsolja elénk, az *Őszi elégia* a minden műfajban jelentőset alkotó és sajnálatosan agyonhallgatott Székely Jánost, az *Emlék-virrasztó* a „szavaink Nagyfejedelmé”-nek és a „magyarság égtartó emberé”-nek nevezett Sütő Andrást szólítja meg. A felsoroltak közül viszonylag rendszeresnek és folyamatosnak mondható érdeklődéssel Szilágyi Domokost, Páskándi Gézát, Székely Jánost és – terjedelmileg már-már monografikus igénnyel – Sütő Andrást tünteti ki a kötet szerzője. És az sem véletlen persze, hogy a *Fától fáig* és a *Fekete-piros* versek valóban csak legnagyobbhoz fogható költője, Kányádi Sándor is fél tucat elemző-értékelő írással szerepel Szokolczay Lajos jól átgondolt erdélyi kánonjában. (Ráadásul örömmel fedeztem föl, hogy a szerző figyelme Réti Árpád Egerben élő színművész ragyogó Kányádi-estjére is kiterjedt).

Az *Erdélyi ősz* szerzőjének irodalomfelfogása és kritikus magatartása – éppenséggel a formanívót is a létezési nívónak alárendelő beállítottság okán – mély és lényeg-

gi rokonságot mutat a minap elhunyt jó barát, Nagy Gáspár létfilozófiai súlyú testamentumával: „a tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem”. (*Zbigniew Herbert emlékére*). A meta-nyelvi bűvészkedésben, a „meggyantázott díjak”-ban és a kisszerű bokaharapdálásban örömeiket lelő „ezredvégi zsoldosok” számára persze igen komoly hermeneutikai feladvány lehet Cogito úr ama bizonyossága is, „hogy a halál mindent elrendező geometriája szerint / a hűség és jellem párhuzamosai beérik egymást”.

Az *Erdélyi ősz* őszikéknek még véletlenül sem tekinthető írásait Szokolczay Lajos a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe. Ezek a portrék, vallomásos esszék, kritikák és tanulmányok nemcsak a XX. századi erdélyi irodalom- és színháztörténetről adnak élményszerűen gazdag és sok szempontból reveláló keresztmetszetet, hanem a szerző intenzív jelenlétre épülő, immár a kultúrhistoria részét képező Kárpát-medencei kalandzásait is felidézhetővé és átélhetővé teszik az olvasó számára. Az egyes írások lényegre tapintó, nemegyszer költői vénára valló, emblematikus címei is ehhez nyújtanak segítséget. Íme, néhány jellemző példa a különösen atmoszférikus, nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, markáns címadások közül: „Erdély álomittas lovagja”, „Lázunk enciklopédiája”, „Harmadik honfoglalás”, „Füstnyelven szóló sejtelem”, „Érzésvilágok kiáltó csöndje”, „Égő házban nem fészkelődni kell, hanem tüzet oltani”, „Erkölc és szenvedély”, „Isten markában vacogó csillagok”, „Álmaink könnyűlovassága”.

Már az írások első megjelenésekor is sejteni lehetett, ami e kötet révén nyilvánvalóvá vált: az aktuális divatokra és posztmodern előírásokra fittyet hányó, mindig értékcentrikusan szemlélődő Szokolczay Lajos – mint afféle „rettegett és tisztelt” határok fölötti összekötő – elgondolhatatlanul sokat tett azért, hogy az egyetemes magyar irodalom értékei utat találjanak a reménybeli olvasókhoz, illetve a kánon alakításában fontos szerepet játszó szakmabeliekhez. Így aztán a jól végzett munka oltalmazó derűjével és a kiteljesedést ígérő folytatás reményével tekinthet az *Erdélyi ősz*ben összegyűjtött termésre.

**Szeretettel várjuk kedves Olvasóinkat
és minden érdeklődőt
a Magyar Napló pavilonjánál
2007. május 26-án a Sajtófesztiválon,
a budapesti '56-osok terén,
és 2007. május 31. és június 4. között
az Ünnepi Könyvhéten,
a Vörösmarty téren!**